

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
מחלוקות ופסיקת הלכה
לפרשת קרח (על פי שיעור של פרופ יהודה אייזנברג)

רבי יוסי מסביר כי בזמן היות הסנהדרין ממלאים את תפקידם לא הייתה המחלוקת אפשרית. ההירארכיה של הסנהדראות הייתה ברורה. בהמשך הדברים מסביר רבי יוסי:

"משם כותבין ושולחין בכל מקומות: כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו, יהא דיין בעירו. משם מעלין אותו להר הבית, משם לעזרה, משם ללשכת הגזית"

סדר זה של בתי דין, זה למעלה מזה, גורם לכך שדין החולק על חבריו יקבל את דעתם של בתי הדין שמעליו. וכך מתואר הוויכוח בפני בית הדין הגדול:

"כך דרשתי, וכך דרשו חברי. כך למדתי, וכך למדו חברי"

המחלוקת היא בין חכמים בעיר קטנה. אחד החכמים חולק על חבריו, ואין הם מצליחים לשכנע איש את רעהו. הם הולכים לבית הדין שבעירם. לא מצאו תשובה, הולכים לבין דין גדול מהם, ומשם לבתי הדין של הר הבית, עד שהם מגיעים לבית הדין הגדול של שבעים ואחד זקנים. בית דין זה אינו יכול להעביר את השאלה לאינסטנציה גבוהה ממנו, והוא חייב לפסוק הלכה.

מה עושים אם חלק מחכמי הסנהדרין אינם יודעים להשיב? במקרה כזה מי שאינו יודע תשובה יוצא מהרכב הסנהדרין, ואחד התלמידים נכנס במקומו. וכך הדבר נמשך עד שכל חברי הסנהדרין קובעים עמדה בשאלה שלפניהם. לאחר שלכל אחד יש עמדה בנושא, והם דנים זה עם זה וכל אחד דבק בעמדתו - עומדים למניין.

"רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו"

ומשנקבעה הלכה, אין איש רשאי לסור ממנה. ואם החכם שעלה לשאול אינו מקבל את פסיקתם, והוא מורה הלכה בניגוד למה שקבע בית הדין הגדול - דינו כזקן ממרה, החייב מיתה.

1. המשנה במסכת אבות (פרק ה משנה ט"ז) אומרת

כל מחלוקת שהיא לשם שמיים, סופה להתקיים; ושאינה לשם שמיים, אין סופה להתקיים.
 איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמיים, זו מחלוקת הלל ושמאי; ושאינה לשם שמיים, זו מחלוקת קורח ועדתו. בשיעור זה נרצה לעסוק במחלוקת לשם שמים, וללמוד על פי מקורות שונים במשנה ובתלמוד, כיצד נקבעת ההלכה במקרה של מחלוקת.

השלב הראשון של קביעת ההלכה היה בזמן שהסנהדרין ישבה בלשכת הגזית. באותו זמן לא היו מחלוקות אפשריות, כי כל שאלה קשה הובאה לפני הסנהדרין, שקבעו את ההלכה. המחלוקות התרבו בשלב מאוחר יותר. שלבים אלה של המחלוקות מפורטים בדבריו של רבי יוסי,

2. בבבלי סנהדרין פח:

תניא, אמר רבי יוסי: מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל. אלא: בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של עשרים ושלושה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינים של עשרים ושלושה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול - שואלין מבית דין שבעירן, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - באין לזה שסמוך לעירן. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח העזרה. ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי וכך למדו חברי. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל. נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - עומדין למניין. רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן - רבו מחלוקות בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.

מחלוקות שמאי והלל

את דבריהם מבין שישנן שתי דעות ואינו יודע כיצד לנהוג.

6. מסביר המהר"ל (באר הגולה באר א):

ואמר "בעלי אסופות", פירוש כי אי אפשר שיהיה דעת החכמים על דרך אחד, ואי אפשר שלא יהיה חילוק ביניהם כפי מה שהם מחולקים בשכלם, כי כל דבר ודבר אי אפשר שלא יהא בחינה יותר מאחת לדבר אחד, שאף אם הדבר טמא, אי אפשר שלא יהיה לו צד בחינה אל טהרה של מה, וכן אם הדבר טהור, אי אפשר שלא יהיה לו בחינה מה של טומאה. ובני אדם מחולקים בשכל, ואי אפשר שיהיו כל שכלי בני אדם על דרך אחד כמו שיתבאר, ולכך כל אחד ואחד מקבל בחינה אחת כפי חלק שכלו

כלומר, האמת מורכבת היא, לעתים מציג כל אחד את הפן האחד של האמת, בשילובם באה לידי ביטוי האמת המושלמת. לעתים די בדעה אחת, לעתים מתאימה הכרעה כדעה השנייה. כל חכם מורה הוראה בהתאם לשכלו, אישיותו ורמת הבנת התורה שלו, ועל כן לא תתכן אמת אחת, שהרי העולם מורכב ואינו אחיד.

בביאורו לספר משלי (טז-ד) כתב הגר"א כיוון נוסף בהבנת הסברא של העובדה שהאמת מורכבת וכתב, לכל אדם ואדם יש לו דרך בפני עצמו לילך בו, כי אין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהם דומים זה לזה, ואין טבע שני בני אדם שווה. וכשהיו נביאים, היו הולכים אצל הנביאים לדרוש את ה', והיה הנביא אומר על פי משפט הנבואה, דרכו אשר ילך בה לפי שורש נשמתו ולפי טבע גופו, ומשבטלה הנבואה יש רוח הקודש בישראל, ואיש עצתו יודיענו איך להתנהג, ורוח הקודש יש לכל אדם ואדם. מתוך המשך דברי הגר"א נראה שלא כל אחד יכול לקבוע את דרכו לבדו, כי ייתכן והכרעתו תהא נגועה בשיקולים שונים, אבל בעיקרון, אכן אין אדם זהה לשני, ולכל אחד נקודת המבט שלו בהתאם לאישיותו.

הרמב"ם רואה את הדברים באור אחר משהבנו את דברי הבבלי והירושלמי, ואומר הרמב"ם, בהקדמה למשנה:

7. הרמב"ם, בהקדמה למשנה

אבל מי שיחשוב שהדינים שנחלקים בהם כמו כן מקובלים מפי משה, וחושבים שנפלה בהם המחלוקת מדרך טעות ההלכות, או השכחה, או מפני שאחד בהם קיבל קבלת אמת והשני טעה בקבלתו או שכח, או שלא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע - וביא ראיה על זה מה שנאמר "משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן רבתי מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות" - דבר זה מגונה מאוד, והוא דברי מי שאין לו שכל.

בתקופת הזוגות לא הייתה אלא מחלוקת אחת שנמשכה כמה דורות: האם סומכים ביום טוב על הקרבן, או שאין לסמוך עליו. שמאי והלל חלקו זה על זה בארבעה דברים בלבד. ונשאלת השאלה מה מקור המחלוקת בין תלמידי בית שמאי ובית הלל?

3. בגמרא ירושלמי חגיגה פרק ב דף עז נאמר:

בראשונה לא הייתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה בלבד, ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ארבע. משרבו תלמידי בית שמאי ותלמידי בית הלל, ולא שימשו את רביהן כל צרכן, ורבו המחלוקות בישראל, ונחלקו לשתי כיתות. אלו מטמאין ואלו מטהרין, ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד.

4. ובגמרא בבלי סוטה מז ע"ב נאמר:

משרבו זחוחי הלב - רבו מחלוקת בישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.

הניסוחים שבירושלמי ובבבלי נשמעים ביקורתיים כלפי התלמידים שהחלו לחלוק אלו על אלו. הירושלמי מגדירים "לא שימשו את רביהם כל צרכן", והבבלי "זחוחי הלב... שלא שימשו כל צרכן". ניסוחים אלה מוליכים למסקנה כי המחלוקות הן תוצאה של חוסר הבנה של דברי שמאי והלל, או זחיות דעת, שגרמה לתלמידים להיות בטוחים בעצמם יותר מדי, ולא להקשיב לדעות אחרות.

שאלה נוספת שמתעוררת היא: האם המחלוקות מציגות עמדות שונות, שכל אחת מהן לגיטימית, או שהן מציגות שתי דעות, האחת נכונה והאחרת שגויה? האם "אלו ואלו דברי אלהים חיים", או שמא יש כאן אמת מול שגיאה?

5. רש"י בכתובות (נז, ע"א) מסביר:

כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר, כל חד אמר הכי מסתבר טעמא, אין כאן שקר, כל חד וחד סברא דידיה קאמר, מר יהיב טעמא להיתרא ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בעניינא אחרינא, ואיכא למימר אלו ואלו דברי אלוקים חיים הם, דזימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט

הרמב"ן (בהקדמה לספר מלחמת ה') הסביר שזו מציאות שתהיה מחלוקת בין שני אנשים, מפני שבלימוד התורה אין הוכחות נחרצות וחד-משמעיות ("לא כחוכמת חשבוני התשבורת"), ואין שכלו של זה כשל חברו.

המהר"ל מפראג הרחיב שיטה זו בבארו את מאמר חז"ל (חגיגה ג ע"ב) שהפסוק "בעלי אסופות" נאמר על תלמידי חכמים שיושבים באסיפה ועוסקים בתורה, אך השומע

מבית שמאי, ללמדך, שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר: (זכריה ח') "האמת והשלום אהבו", רבי שמעון אומר: נמנעו הן מן הוודאי, ולא נמנעו מן הספק... ומאי שנא מן הוודאי, דאיסורא הוא, ספק נמי איסורא הוא?! לא תימא "מן הספק", אלא אימא "מן הסתם", דמודעי להן ופרשי.

שהרי אם המחלוקת נובעת מחוסר ידיעה, כיצד יקבל היודע את ההלכה, את פסיקתו של זה שאינו יודע?

בעיון בתוספתא בדברי רבי שמעון, ובדברי הגמרא ביבמות המסבירה את דברי רבי שמעון, אנו רואים כיוון של החמרה גדלה והולכת ביחסם של בית שמאי לפסיקה של בית הלל ולהיפך. לפי דברי התוספתא ברישא, היו בית שמאי נושאים נשים מבית הלל, ולא נאמר שם כי נשאו רק נשים שהיו מותרות לפי ההלכה של בית שמאי. רבי שמעון מגביל: נשים שהיו בוודאי אסורות לפי ההלכה של בית שמאי, אותן נמנעו מלשאת. אבל במקרה של ספק אם האשה אסורה לפי בית שמאי או לא, במקרה זה נשאו אותה. הבבלי ביבמות מוסיף ומבאר את התוספתא בדרך מגבילה: איך יכלו לשאת נשים שהם ספק אסורות להם? ותשובת הבבלי: סתם נשים נשאו. אבל נשים שהיה ספק אם הן אסורות, מאלה התרחקו. ועוד מוסיף הבבלי: שהיו בית הלל מודיעים לבית שמאי מי האסורות עליהם לפי הלכתם, והיו נמנעים מלשאת אותן.

מצב זה מביא את החברה בישראל לנקודת קרע: התורה נעשית כשתי תורות. ההלכה של בית שמאי אינה מקובלת על בית הלל, ולהפך, וכל בית יתחיל להנהיג ספר יוחסין של המותרים בנישואין לפי שיטתו ולפי השיטה האחרת.

המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל נבעה, לפי רמב"ם, מן העובדה שהתלמידים ידעו פחות מרבותיהם, והם התווכחו בהלכה לפי רמת שכלם. התוצאה הייתה שכל אחד אמר דברים נכונים מנקודת מבטו הוא, ובכל זאת התורה הייתה כשתי תורות.

בירושלמי שבת ט, א ובבלי שבת יז, א מסופר על מחלוקת קשות בין תלמידי הלל ושמאי, שהגיעו לידי כך שנעצו חרב בבית המדרש, ותלמידי בית שמאי הכו בתלמידי בית הלל. הגמרא אומרת ש"אותו היום היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל".

כמו כן בתוספתא יבמות א' מסופר כי רבי יוחנן בן נורי רצה לתקן תקנות שיבטלו את המצב שגורם למחלוקת, ויביא אחידות בהלכות, אבל הדבר לא עלה בידו.

עניין זה מבואר, שכל שני אנשים, בהיותם שווים בשכל, ובעיון, ובידיעת העיקרים שיוציאו מהם הסברות, לא תיפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים. ואם נפלה, תהיה מעוטה. כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והלל אלא בהלכות יחידות. וזה, מפני שדעות שניהם היו קרובים זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברה. והעיקרים כמו כן המסורים לזה, כמו העיקרים המסורים לזה. אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה, ונחלשה סברתם ביחס לסברת הלל ושמאי רבותיהם, נפלה מחלוקת ביניהם בעיון בדברים רבים. שסברת כל אחד ואחד מהם הייתה לפי שכלו, ומה שיש בידו מן העיקרים. ואין להאשימם בכל זאת, שלא נכריח אנחנו לשני חכמים המתווכחים בעיון, להתווכח בשכל יהושע ופנחס. ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו, אחרי שאינם כמו שמאי והלל, או כמי שהוא למעלה מהם, שהקב"ה לא ציוונו בעבודתו על עניין זה, אבל ציוונו לשמוע מחכמי איזה דור שיהיה, כמו שאמר "אל השופט אשר יהיה בימים ההם". ועל הדרכים האלו נפלה המחלוקת. לא מפני שטעו בהלכות, ושהאחד אומר אמת והשני שקר. ומה מאוד מבואר עניין זה לכל המסתכל בו. ומה יקר וגדול זה העיקר במצוות.

דברי רמב"ם בסוף הקטע נראים כסותרים את דבריו בתחילתו. תחילה התקיף בחריפות את מי שחושב שהמחלוקות נובעות מטעות או מזה שהאחד לא שמע מפי רבו כל מה שצריך היה לשמוע. ולבסוף מסביר את המחלוקת בכך שרפתה שקידת התלמידים וסברתם נחלשה, ונתעוררו מחלוקות מפני שכל אחד התווכח לפי שכלו ומה שיש בידו.

ומסביר פרופ אייזנברג, שנראה שהרמב"ם רוצה ליישב בדבריו שני דברים סותרים: מצד אחד להסביר כיצד המחלוקות נוצרו בגלל התלמידים ש"לא שמשו את רביהם כל צרכם", ומאידך - להסביר את העובדה, שבית שמאי כיבדו את פסיקתם של בית הלל ולהיפך, כפי שנאמר:

8. בתוספתא יבמות א, ג

אף על פי שנחלקו בית שמאי [כנגד בית הלל]... לא נמנעו בית שמאי לישא [נשים] מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, אלא נהגו האמת והשלום ביניהן, שנאמר (זכריה ח') "האמת והשלום אהבו". אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין, לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו, לקיים מה שנאמר (משלי כ"א) "כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לבות ה'". רבי שמעון אומר: מן הספק לא היו נמנעין, אלא מן הוודאי.

9. וכן נאמר בבבלי, יבמות יד ע"ב:

תא שמע: אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל... לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל

קיבלו את דעת הרוב, והמשיכו להורות הלכה כדעה שנדחתה על ידי החכמים המוסמכים לקבוע הלכה.

רבן גמליאל ורבי יהושע: שלוש התנגשויות מתוארות בין רבן גמליאל וחכמי דורו. ההתנגשות הראשונה הייתה עם רבי יהושע, כפי שמופיע ב **11.משנה ראש השנה פרק ב ח:**

באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו, ובליל עבורו לא נראה. וקיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרכינס: עדי שקר הן. היאך מעיזים על האשה שילדה, ולמחר כרסה בין שיניה? אמר לו ר' יהושע: רואה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל: גזורני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונך. הלך, ומצאו רבי עקיבא מצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי. שנאמר (ויקרא כ"ג) "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם" - בין בזמן בין שלא בזמן, אין לי מועדות אלא אלו. בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס. אמר לו: אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו. שנאמר (שמות כ"ד) "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל". ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים? אלא ללמד, שכל שלושה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל, הרי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל, ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו. אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי - רבי **בחכמה, ותלמידי שקיבלת דברי.**

אם נדייק נראה שהמחלוקת היא על עניין טכני: האם ייתכן שייראה הירח החדש לילה אחד, ולמחרת לא ייראה. רבן גמליאל חשב שהדבר אפשרי, ואילו רבי דוסא בן הרכינס, וכמוהו רבי יהושע, חשבו שהדבר אינו אפשרי. הדבר גורר אחריו שינוי ביום בו יהיה ראש חודש, וכאשר מדובר בראש חודש תשרי - הדבר משנה את התאריך של יום הכיפורים.

עיון במשנה מראה כי רבי יהושע קיבל שתי תשובות לשאלתו: תשובה אחת מרבי דוסא, ואחרת מרבי עקיבא. רבי דוסא היה זקן מופלג באותו זמן, ונחשב לחכם ובעל ידע רב. חכמים נכנסו לביתו והתייחסו אליו בכבוד רב, והוא דיבר אליהם כרב לתלמיד

12.ירושלמי יבמות א ע"א:

"אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? שב בני, שב. כמותך ירבו בישראל" תשובתו של רבי דוסא מבוססת על תפיסה כוללת של מעמד בית הדין: אם אינך מקבל את מרותו של רבן גמליאל, אל תקבל את מרותם של כל בתי הדין שקמו

רבן גמליאל וחכמי יבנה

לאחר החורבן וביטול הסנהדרין היה חשש שתהיה התורה כשתי תורות, ולא תהיה אחידות בשמירת המצוות. כדי למנוע מצב כזה החלו חכמי כרם ביבנה ורבן גמליאל בראשם, לפסוק הלכות במחלוקות, ולהכריח את הכול לציית להלכות שקבעו. ואומרת

10.התוספתא עדיות א:

כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה, אמרו: עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא, שנאמר (עמוס ח) "לכן הנה ימים באים נאם ה'... ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו". "דבר ה'" - זו נבואה, "דבר ה'" - זה הקץ, "דבר ה'" - שלא יהא דבר מדברי תורה דומה לחברו. אמרו נתחיל מהלל ומשמאי ...

לעולם הלכה כדברי המרובין. לא הוזכרו דברי היחיד בין המרובין, אלא שמא הוצרך להן שעה, ויסמכו עליהן. וחכמים אומרים, לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין, אלא מתוך שזה אומר טהור, וזה אומר טמא כדברי ר' אליעזר, יאמרו לו: כדברי ר' אליעזר שמעת.

נשאל לחכם וטימא לו - לא ישאל לחכם אחר. היו שניים, אחד אוסר ואחד מתיר, אחד מטמא ואחד מטהר, אם יש חכם אחר - נשאלין לו. ואם לאו, הולכין אחר המחמיר. ר' יהושע בן קרחה אומר: דבר מדברי תורה - הולכין אחר המחמיר, מדברי סופרים - הולכין אחר המקל.

כלומר, חכמי יבנה הכירו כי התנאים שאחר החורבן מזמינים מצב בו "לא יהא דבר מדברי תורה דומה לחברו". מחלוקות ירבו, ולא תהיה סמכות עליונה שתקבע את ההלכה. כדי למנוע מצב זה, קיבלו על עצמם את המשימה של פסיקה הלכה, וקביעת עקרונות כלליים כיצד יש לפסוק הלכה. תחילה עסקו במחלוקות הלל ושמאי, ופסקו בהן הלכה. בנוסף לכך קבעו עקרונות: הלכה כדברי המרובים. דברי היחיד שהוזכרו במקורות אינם להלכה, אלא להפך: כדי שאלה שיש בידם מסורת כדברי היחיד, ידעו שדעה זו נדחתה. זו דעת חכמים. אבל דעת יחיד בתוספתא אומרת דבר הפוך: דעות היחיד הובאו כדי לסמוך עליהן בשעת דחק. וכבר אנו רואים שתי אסכולות בפסיקת הלכה, הנובעות מברייתא זו.

ועיקר: מה יעשו במחלוקת שלא הוכרעה, ומה יעשו במקרה של ספק? כאן נוצר הכלל ההלכתי החשוב: "דבר מדברי תורה - הולכים אחר המחמיר, מדברי סופרים - הולכים אחר המקל".

רבן גמליאל משליט את מרותו

רבן גמליאל ראה את עיקר תפקידו כנשיא בקביעת הלכה אחידה. הוא נלחם בחריפות רבה באלה שלא

השאלה שנשאלה כאן הייתה בדיני בכורות. בכור אסור בהנאה עד שייפול בו מום. אם הוא נעשה בעל מום בגלל בעליו, אין המום מתיר אותו, כדי שאנשים לא יפילו בהם מום. הבעיה שעלתה היא אם גם תלמיד חכם, שאין לחשוד בו שיפיל מום בבכור, גם הוא בכלל הגזירה הזאת. רבי יהושע אמר שאין הגזירה חלה על תלמיד חכם שאין לחשוד בו, ורבן גמליאל לא הבדיל.

תגובתו של רבן גמליאל לכך שרבי יהושע הורה הלכה בניגוד לדעתו הייתה חריפה: העמיד אותו על רגליו כל זמן הדרשה - דבר מעליב ופוגע. רבי יהושע היה אהוב העם, וכאשר פגע בו רבן גמליאל, אמרו העם בבית המדרש לחוצפית, שהיה מתורגמנו של רבן גמליאל, להפסיק את הדרשה. כך הפכה המחלוקת בין רבן גמליאל ורבי יהושע למחלוקת של הציבור כולו נגד רבן גמליאל.

אך זו לא הייתה המחלוקת האחרונה, ומספרת הגמרא,

14. בבלי, ברכות כז ע"ב:

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.

סיפור זה זהה לסיפור הקודם, והוא מסתיים בדרך זהה ממש. בסיפור הקודם הבעיה הייתה דין בדיני בכורות, וכאן הייתה השאלה אם תפילת ערבית היא רשות או חובה. רבן גמליאל הנהיג תפילה זו כתפילת חובה, ורבי יהושע החזיק בדעה כי התפילה היא רשות. מחלוקת זו מקרינה על דינים הנוהגים עד היום: בגלל מקורה של התפילה כתפילת רשות, אין בה חזרת הש"ץ (או"ח רלז, א ומ"ב). כאשר ראה רבן גמליאל שרבי יהושע משאיר את התפילה במעמדה כתפילת רשות, פגע בכבודו של רבי יהושע, כפי שעשה זאת בפרשת הבכורות של רבי צדוק. גם הפעם תגובת העם הייתה חריפה, והפעם אף יותר מאשר בפעם שעברה, וגרמה להדחתו של רבן גמליאל, כפי שממשיכה הגמרא בברכות ומתארת:

בישראל מאז משה רבנו. ברגע שבית דין שהוסמך לכך קבע הלכה - אי אפשר שלא לציית לה.

לעומת זאת, תשובתו של רבי עקיבא היא תשובה מקומית. היא מתייחסת לעניין קידוש החודש בלבד. רבי עקיבא מסביר לרבי יהושע, כי בהלכות קידוש החודש אין משמעות לעובדה שבית הדין טעה או הוטעה. ברגע שבית הדין קבע שיום מסוים הוא ראש חודש, מתחיל החודש הבא, וכל החגים יהיו לפי חשבון זה. רבי יהושע ראה את הבעיה כבעיה עקרונית. חכמי יבנה קובעים הלכות, ומנהיגים סדרים שתהיה להם משמעות לדורות. הבעיה אינה אם צדק רבן גמליאל בחודש תשרי של שנה פלונית, אלא כיצד להתייחס לפסיקת הלכה של בית דין שאולי הוא טועה. על כן תשובתו של רבי עקיבא לא סיפקה אותו, והוא הלך לרבי דוסא בן הרכינס. רבי דוסא היה זה שאמר על העדים "עדי שקר הם", ורבי יהושע רצה לשמוע מה דעתו על קביעת הלוח שקבע רבן גמליאל. משראה רבי יהושע כי גם רבי דוסא, הזקן והחכם, מקבל את עמדת רבן גמליאל שהוא חושב אותה למוטעית - עשה מעשה וחילל את יום הכיפורים לפי חשבון.

נוטל רבי יהושע את מקלו ותרמילו, יוצא מחוץ לתחום ונושא משא, ועושה את חגו חול. ורבן גמליאל קם בפניו, מנשקו על ראשו, ואומר לו "בוא בשלום רבי ותלמידי". דומה כי הבעיה באה על פתרונה. אך לא היא. נפתרה בעיה אחת, וצצה מחלוקת אחרת. לאחר מעשה זה היו עוד שתי התנגשויות בין רבן גמליאל ורבי יהושע. הן מובאות במסכת בכורות לו ע"א ובמסכת ברכות כז ע"ב.

13. בבלי, בכורות לו ע"א:

רבי צדוק הוה ליה בוכרא, רמא ליה שערי בסלי... בהדי דקאכיל איבזע שיפתיה. [=לרבי צדוק היה בכור, נתן לו שעורים בסל, כאשר אכל נפגמה שפתו, ונהיה בעל מום]. אתא לקמיה דרבי יהושע, אמר ליה: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר לו רבי יהושע: הן. אתא לקמיה דרבן גמליאל אמר ליה: חילקנו בין חבר לעם הארץ אמר ליה רבן גמליאל: לא. אמר ליה: והא רבי יהושע אמר לי הן! אמר לו: המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו לבית המדרש, עמד השואל ושאל: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? א"ל רבי יהושע: לאו, א"ל רבן גמליאל: והלא משמך אמרו לי 'הן', יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: היאך אעשה, אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת, עכשיו שאני חי והוא חי, היאך חי יכול להכחיש את החי? והיה רבן גמליאל עומד ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן: עמוד, ועמד.

לאחר שהשתחרר רבן גמליאל מתפקידו, יכל לשוב ולהשתתף בדיוני החכמים בבית המדרש כאחד החכמים. הוא לא נטר איבה, והפעם, כאשר חלק עליו רבי יהושע, לא השתמש בסמכותו כנשיא, אלא התווכח. וכאשר רבי יהושע ניצח, נקבעה הלכה כמוהו, ובו במקום התיירו את יהודה גר עמוני לבוא בקהל.

כידוע, הדחתו של רבן גמליאל לא הייתה סופית. הוא הוחזר לתפקיד הנשיא, אלא שאחת לשלושה שבועות המשיך רבי אלעזר בן עזריה לדרוש בבית המדרש. רבן גמליאל היה מצאצאי הלל, ממשפחה שהנשיאות עברה בה מדור לדור, ולא ניתן היה לוותר על נשיאותו.

רבן גמליאל ורבי אליעזר

משחזר רבן גמליאל לכהונתו, לא ויתר על התפקיד שקיבל עליו: לקבוע הלכה אחידה בישראל. ושוב הביא הדבר להתנגשות, והפעם עם גיסו, בעל אחרותו אמא שלום, כפי שמסופר:

15. בבבלי, בבא מציעא נט א-ב:

תנן התם: חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטימאוהו.

תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. היטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מוטיין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמיים יוכיחו.

יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר "לא בשמים היא". (דברים ל') מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר ניתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כ"ג ז) "אחרי רבים להטת".

אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בהיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר: ניצחוני בני, ניצחוני בני. אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו. ואמרו: מי ילך ויודיעו - אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו,

אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבריה! מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא, נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות; אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלה, והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה

תרגום: אמרו: עד כמה יצער אותו [רבן גמליאל את רבי יהושע] ויילך? בראש השנה אשתקד ציער אותו, בבכורות במעשה רבי צדוק ציער אותו, עכשו שוב ציער אותו. נעביר אותו מתפקידו! את מי נעמיד במקומו? נעמיד את רבי יהושע? הוא בעל הריב [ולא נאה שהוא ימלא מקומו של הנשיא]. נעמיד את רבי עקיבא? אולי יעניש אותו, ואין לו זכות אבות [שתגן עליו]. אלא נעמיד את רבי אלעזר בן עזריה, שהוא חכם, והוא עשיר, והוא עשירי לעזרא הסופר. חכם - שאם יקשו עליו - יוכל להשיב. הוא עשיר - שאם יהיה צריך לעבוד [לשחד] את הקיסר - יוכל. והוא עשירי לעזרא - שיש לו זכות אבות, ולא יוכל רבן גמליאל [להתפלל עליו] להענישו.

כלומר כתגובה על יחסו של רבן גמליאל לרבי יהושע מעבירים את רבן גמליאל מתפקידו. רבי אלעזר בן עזריה מקבל את התפקיד, וסיפור המעשה המפורט כיצד התייעץ באשתו, וכיצד הלבין שערו - ידוע. החלק המעניין בסיפור זה הוא התנהגותו של רבן גמליאל לאחר שהועבר מתפקידו, כפי שמתואר בהמשך הגמרא בברכות:

תנא: עזיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן "בו ביום" - ההוא יומא הוה. ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפנייהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבוא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבוא בקהל. אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבוא בקהל. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ"ג) "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'!" אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י) "ואסיר גבלות עמים ועתודתיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים", וכל דפריש - מרובא פריש. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיהו מ"ט) "ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה'" - וכבר שבו. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט) "ושבתי את שבות עמי ישראל" - ועדיין לא שבו. מיד התיירוהו לבוא בקהל.

על אפיו. אמרה לו: קום, הרגת את אחי! בינתיים יצא קול מבית רבן גמליאל שמת. אמר לה: מניין ידעת, אמרה לו: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.]

רבן גמליאל סיים כך את חייו. במאבקו למען השלטת הלכה אחידה בישראל, הפסיד תחילה את מעמדו כנשיא, ואחר כך את גיסו, בעל אחותו אימא שלום, ולבסוף את חייו. שלם היה רבן גמליאל עם מעשיו. יכול הוא לשאת עיניו למרום ולומר: ריבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל.

עקביה בן מהללאל:

למאמץ זה לקבוע הלכה אחידה בישראל יש לצרף אפיזודה קצרה אחת,

16. ממסכת עדויות פרק ה:

עקביה בן מהללאל העיד ארבעה דברים. אמרו לו: עקביה, חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר, ונעשך אב בית דין לישראל. אמר להן מוטב לי להיקרא שוטה כל ימי. ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום. שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו ... ונידוהו, ומת בנידויו, וסקלו בית דין את ארונו.

אמר רבי יהודה: חס ושלום שעקביה נתנדה, שאין עזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביה בן מהללאל. ואת מי נידו? אליעזר בן חנוך, שפקפק בטהרת ידיים. וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן על ארונו. מלמד שכל המתנדה ומת בנידויו סוקלין את ארונו.

בשעת מיתתו אמר לבנו: בני, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר. אמר לו: ולמה לא חזרת בך? אמר לו: אני שמעתי מפי המרובים. והם שמעו מפי המרובים. אני עמדתי בשמועתי, והם עמדו בשמועתי. אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין. מוטב להניח דברי היחיד, ולאחוז בדברי המרובין.

מתי היה עניין זה של עקביה בן מהללאל? אפרים אורבך (חז"ל, פרקי אמונות ודעות, עמ' 535) מעלה השערה שבעזרתה מוארת הפרשה באור יקרות. את הישיבה ביבנה הקים, כידוע, רבן יוחנן בן זכאי, שלאחר זמן פרש לברור חיל, ואת מקומו מילא רבן גמליאל. לדעתו ההצעה שהוצעה לעקביה בן מהללאל, הייתה בתקופת הביניים שבין רבן יוחנן ורבן גמליאל. בטרם הוחלט מי יהיה הנשיא, הוצעה הנשיאות לעקביה בן מהללאל, ובתנאי אחד; שיחזור בו מארבעה דברים שהוא חולק בהם על הרוב. חכמי יבנה ראו את תפקידם בקביעת הלכה, והנשיא שרצו לבחור היה צריך לשתף פעולה בנושא זה. אם הנשיא עצמו חולק על הרוב, ונשאר

ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומיים? - אמר לו: רבי, כמדומה לי שחברים בדלים ממך. - אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשמט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח.

רבן גמליאל אינו נוכח בוויכוח זה. מיד נראה כי למרות העדרו, הוא נוכח, והוא זה שעומד מאחרי רבי יהושע. המעניין הוא כי רבי יהושע, שנפגע בעבר שלוש פעמים על ידי רבן גמליאל, הוא העושה עכשיו את דברו של רבן גמליאל, והוא לוחם את מלחמתו של רבן גמליאל בגיסו, רבי אליעזר בן הורקנוס. והדבר מובן: רבי יהושע מסכים לעיקרון שיש לקבל את מרות בית הדין שהוסמך. הוא למד דבר זה מרבי דוסא בן הרכינס, באותו יום כיפורים שחילל. וגם אם חלק לעתים על הנשיא, את העיקרון הבין וקיבל. וכאשר היה צריך הנשיא לקבוע הלכה סופית בעניין שרבי אליעזר בן הורקנוס חלק עליו, ניהל רבי יהושע את המאבק במקומו. מדוע נעדר רבן גמליאל מוויכוח זה? בהמשך נראה כי לא היה בארץ באותו יום. הוא היה בספינה, באחת משליחותיו לרומה, לייצג את עם ישראל בפני השלטונות. ואולי בחר להיות בספינה, כדי שלא להיות נוכח שעה שמנדים את גיסו. וכך מסופר בהמשך הגמרא (בבלי, בבא מציעא נט ע"ב):

תנא: אף גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: ריבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו. אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר, אחתיה דרבן גמליאל הואי. מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחתיה דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. אמר לה: מנא ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

[תרגום: אימא שלום אשתו של רבי אליעזר, אחותו של רבן גמליאל הייתה. מאותו מעשה ואילך לא הניחה לרבי אליעזר ליפול על אפיו. אותו יום ראש חודש היה, והתחלף לה בין מלא לחסר, ויש אומרים: בא עני ועמד בפתח, הוציאה לו לחם. מצאתו [את רבי אליעזר] נופל

בדעתו, כיצד יוכל לכפות את דעת הרוב על אחרים המחזיקים בדעת מיעוט? ועקביא בן מהללאל סרב. ואת גדולתו הראה בכך שלמרות שכל חייו היה בצידם של המאורעות הכבירים של ארגון ההלכה וסידורה, ולא במרכזם, את בנו חנך לציית לדברי הרבים. ולא בכדי מגן רבי יהודה על כבודו, ואומר "חס ושלום שעקביא נתנדה, שאין עזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל". ושוב חוזר רעיון זה בספרי בהעלותך מ"ז: "ר' יהודה בן בתירא אומר: ..עתידי ליתן את הדין מי שאמר עקביא בן מהללאל נתנדה.

17. ונסיים בפירוש הגראי"ה קוק בסידור עולת ראה את המימרא של "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם":

יש טועים וחושבים שהשלום העולמי לא יבנה כי אם על ידי צביון אחד בדעות וכוונות, ואם כן כשרואים תלמידי חכמים חוקרים בחכמה ודעת תורה, ועל ידי המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבהם גורמים מחלוקת והיפך השלום, ובאמת אינו כן, כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דווקא על ידי הערך של ריבוי השלום, הריבוי של השלום הוא שיתראו כל הצדדים וכל השיטות, ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו מקומו ועניינו וכו', על כן תלמידי חכמים מרבים שלום, כי במה שהם מרחיבים ומבארים ומיילדים דברי חכמה חדשים, בפנים מפנים שונים, שיש בהם ריבוי וחילוק עניינים, בזה הם מרבים שלום, שנאמר: "וכל בנייך לימודי ה"

18. ומוסיף בעל ערוך השולחן (בהקדמתו לחלק חו"מ)

וכותב שבכך מתייקר כבוד התורה:

שאדרבה, זאת היא תפארת תורתנו הקדושה והטהורה, וכל התורה כולה נקראת שירה, ותפארת השיר היא כשהקולות משונים זה מזה, וזהו עיקר הנעימות, ומי שמשוטט בים התלמוד יראה נעימות משונות בכל הקולות המשונים זה מזה.